

MARELE PROCES AL VRANCEI

de C. CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI și ION DRAGOMIRESCU

S-au împlinit 150 de ani de la încheierea unuia dintre episoadele cele mai dramatice din istoria Vrancei; prin hotărîrea divanului Moldovei, confirmată de hrisoavele domnești din 4 mai și 20 decembrie 1814, vrîncenii sînt repuși în vechile lor drepturi după unsprezece ani de cotropire boierească și după adînci frămîntări cristalizate în jurul unui proces care a devenit istoric. Faptele prezintă un interes unic prin proeminența figurilor care au fost implicate în „Marele proces al Vrancei”, doi foști domnitori ai Moldovei și un mare vistier, prin importanța și mărimea domeniului cotropit, un ocol întreg compus din 14 sate, și prin participarea masivă a locuitorilor care dau faptului o amploare necunoscută în istoria relațiilor agrare din principate.

Obștea a reprezentat întotdeauna, în perioada feudală, un mijloc de apărare a libertăților, prin solidaritatea ei. În măsura în care satele și-au păstrat forma stăpînirii devălmășe, au izbutit să rămîină libere, cu toată goana boierilor după brațele de muncă¹. La începutul secolului al XIX-lea, împutînarea domeniilor care aparțineau domniei determină totuși pe unii domni să folosească o formă de cotropire necunoscută pînă atunci. Ei deposedează, după cum vom vedea, printr-un simplu hrisov, sate întregi răzeșești în care mai predomină forma arhaică de organizare colectivă, înainte ca aceasta să treacă prin obișnuitele faze ale dezagregării.

În cadrul problemelor legate de vechile forme de organizare socială pe teritoriul țării noastre, Vrancea prezintă un deosebit interes pentru cercetătorii care se ocupă cu studiul acestor realități. Nelămuririle existente încă nu se referă la formele arhaice de viață care mai existau în această regiune pînă în timpurile apropiate de noi, ci la ansamblul factorilor care au determinat conservarea acestor forme în limitele unei regiuni a cărei populație, la începutul secolului al XIX-lea, nu depășea cifra de 12 000 locuitori. Vrancea, ca și Cîmpulungul, era o regiune naturală de graniță, cu privilegiile obținute de la domni și cu înlesnirea de a continua să trăiască în formele ei străvechi. Dar, în timp ce Cîmpulungul era o regiune de

¹ P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 268.

graniță așezată pe un drum de trecere, Vrancea se afla așezată într-o depresiune înconjurată de munți, unde drumurile greu accesibile au păstrat-o în izolarea ei permanentă, cu vechea organizare devălmașă care s-a putut conserva pînă în timpurile noastre.

Dimitrie Cantemir, în cunoscuta sa lucrare *Descrierea Moldovei*, numește Vrancea republică în care locuitorii plătesc o dajdie și nu primesc nici poruncile și nici judecători de la domnie¹. Desigur că prin republică Dimitrie Cantemir înțelegea unele privilegii pe care le avea regiunea, referindu-se la felul ei de organizare specifică și nu la o autonomie totală în cadrul principatului moldovean. Lucrul acesta poate fi ușor constatat din documentele prin care domniile, începînd din secolul al XV-lea, confirmă drepturi și dau dispoziții vornicului de Vrancea, ce dovedesc în mod neîndoelnic, dependența acestei regiuni de domnia Moldovei.

În ceea ce privește vechimea hotarelor, Ion Ionescu de la Brad afirmă că Vrancea din vechime se întindea din apa Milcovului pînă deasupra Odobeștilor, hotarul urmînd apoi o linie care trecea prin satele Jariște, Tifești, Satul Nou, Movilița, Păunești pînă la Trotuș și pînă la Cașin². Hasdeu atribuie o întindere mai mare Vrancei istorice, arătînd că aceasta cuprindea în vechime toată curbura carpatică de la Brașov pînă la Trotuș³. Afirmațiile acestea nu se bazează pe mărturii concrete, ci erau simple presupuneri, care n-au putut fi ulterior confirmate. Sigur este că, în partea muntoasă, Vrancea a rămas din vechime în cadrul actualelor hotare⁴, iar înspre răsărit făcea cîndva trup comun cu hotarul Odobeștilor⁵. Deși, inițial, Vrancea a fost o țară de păstori, prelucrarea brînzeturilor și a lînii n-a depășit niciodată stadiul unei tehnici înapoiate. Regiune cu suprafețe imense de pășuni, vrîncenii își arendează munții, din cele mai îndepărtate timpuri, oierilor din Transilvania, ale căror turme erau aduse dinspre Oituz pe valea Putnei sau pe poteciile munților, iar dinspre Muntenia, pe plaiul Monteorului, la Nereju, și prin regiunea Andreiașului, la Năruja, Paltin etc.⁶

Documentele din trecut indică o puternică migrație a păstorilor ardeleni spre Vrancea; domnul Moldovei Grigore Ghica acordă în anul 1741 cel dintîi privilegiu cunoscut, „pentru rîndul birsanilor ce sînt așezați aici în țară la Putna și la Bacău“, specificînd că „pentru pîri, numai vorniciei lor să aibă treabă a-i judeca“⁷.

Loc de întîlnire al ciobanilor care veneau cu turmele din regiuni atît de diferite, Vrancea, cu viața ei specifică păstorească, a putut să fie leagănul unor creații de valoare *Mioriței*, inspirate din acest mediu. Poetul popular nu face decît să confirme faptele arătate de documente, cînd ne înfățișează pe cei trei ciobănași — „unu-i moldovean, unu-i ungurean și

¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1942, p. 162.

² Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura în Jud. Putna*, București, 1869, p. 19.

³ B. Petriceicu Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, București, 1875, p. 19.

⁴ Un document din anul 1584, apr. 18, de la Petru vv, confirmă faptul că Vrancea nu se întindea dincolo de Sușița în sec. XVI.

⁵ Aurel Sava, *Documente putnene*, I, Focșani, 1929 p. XI și XII.

⁶ *Ibidem*; p. XVI.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 440.

altu-i vrîncoan" — păstorind împreună pe plaiurile înșorite ale munților. Dacă drumurile de transhumanță brăzdau întreg teritoriul țării, Vrancea era o regiune de popas în care se încruciau turmele oierilor veniți din Transilvania și Muntenia și care ne-ar indica, prin frecvența motivului, locul de geneză al *Mioriței*¹.

Transhumanța a lăsat, de altfel, urme puternice în Vrancea, mulți dintre ciobanii care urmau turmele la pășune sfârșind prin a se stabili pe aceste locuri. Bîrseștii ne indică la origine o așezare de bîrsani, iar în multe din celelalte sate, la unii locuitori mai stăruie conștiința unei descendențe străine de Vrancea².

Așezarea elementelor provenite din alte regiuni s-a putut face, mai cu seamă, în timpurile cînd aceleași forme arhaice de organizare socială existau pretutindeni în regiunile cu păduri necuprinse. După ce formele de viață arhaică au dispărut în celelalte regiuni de munte, vrîncenii au devenit refractari față de elementele străine, păstrînd numai pentru ei privilegiile rezultate din folosința devălmășă a pădurii și a pășunilor. Bineînțeles că nu este vorba de un moment în care s-ar fi putut produce trecerea spre un regim prohibiționist față de străini, ci de o fază de tranziție, a cărei evoluție ne indică un început caracterizat prin pătrunderea proprietății boierești, urmată de eliminarea acestor forme noi și revenirea la regimul devălmășiei absolute.

În adevăr, documente vechi vorbesc despre boieri stăpînitori de sate în această regiune; în anul 1445, Ștefan voievod dăruiește panului Oană Ureche sate pe Putna, anume unde a fost Stan Hărtăgan, unde a fost casa lui Radu și a lui Andriaș mai sus și la rediul lui Andriaș Căliman³. Documentul a fost prezentat în anul 1837⁴ de răzeșii din Căliman (Vrancea) pentru stabilirea hotarului acestui sat, fără a fi contestat de cineva; chiar cei care puneau la îndoială faptul că acest uric se referă la localități din Vrancea, au trebuit pînă la urmă să-și revizuiască părerile⁵.

În anul 1507, ianuarie 28, Bogdan voievod dă danie lui Trifan și Ion Rictor o săliște în Vrancea ce se numește Păuleștii⁶; în 1617, Radu voievodul întărește lui Nichifor și fraților lui Badiul și Flore, „cumpără-

¹ Adrian Fochi înclină să creadă că „Miorița” s-a născut ca fapt epic în Transilvania și că, trecînd brusc în Moldova, prin ciocnirea cu alte realități folclorice, a devenit ceea ce este astăzi. (*Miorița*, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 539).

² *Nerej, un village d'une region archaïque*, Inst. de Sciences sociales de Roumanie, București, vol. I, p. 133.

³ *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacul XIV, XV, p. 249.

⁴ A. Sava, *op. cit.*, p. 163.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacul XVI, p. 595. (Documentul este publicat cu mențiunea „îndoielnic după conținut. Satul Păulești a fost totdeauna răzășesc”. Totuși documentul a fost în mîna vrîncenilor, care au vrut să-l folosească la proces împotriva lui Roznovanu, dar un popă Ion trimes la Iași ca vechil trădează cauza vrîncenilor, dînd documentul în mîna celor interesați (vezi p. 16 în această lucrare). Uiterior se găsesc mențiuni despre acest document și despre descendenții lui Trifan și în alte acte care se referă la satul Păulești. Partea boierească din acest sat a fost lichidată de vrînceni de-abia în secolul al XIX-lea).

turi ce au avut de la rudenile lui Cîndea, nepot lui Trifan, pentru o parte din jumătate de sat Păulești din a treia, a treia parte”¹.

Toate aceste mărturii ne indică, în Vrancea, existența unor proprietăți boierești, lichidate de colectivitatea respectivă cu mari sacrificii, în faza ei de polarizare către o devălmășie absolută.

Cea mai mare parte a proprietății individuale a fost creată în Vrancea prin „săcături”. Acest obicei străvechi se practica în această regiune pînă la jumătatea secolului trecut, numeroase acte menționîndu-l și arătînd cum s-a obținut „săcătura”².

Dacă un vrincean se năștea cu dreptul nelimitat de a tăia lemne din pădure, în virtutea aceluiași privilegiu pe care i-l dădea calitatea de membru al obștii, avea dreptul să „sece” cu toporul o bucată de pădure, care devenea proprietatea lui, putînd să fie vindută sau lăsată moștenitorilor. Săcătura se făcea fără învoirea specială a obștii, ceea ce presupune că aceasta nu prezenta caracterul unei asociații de proprietari în indiviziune, căci în cazul acesta fiecare membru trebuia să-și mărginească dreptul de a face săcături pînă în limita proporțională a dreptului său individual³.

Privilegiile acestea neobișnuite prin întinderea lor nelimitată, se explică în parte și prin populația relativ restrînsă pe care o cuprindea această regiune, mai ales dacă raportăm numărul locuitorilor la imensele suprafețe de pădure care constituiau marele domeniu al Vrancei cu o suprafață de 114 400 ha⁴.

Îngigian, călătorul armean, vorbind la începutul secolului al XIX-lea despre Vrancea, arată că are 12 sate și 2 000 de case ai căror locuitori sînt tributari beifului, iar în alte privințe, spune același călător, regiunea este cu totul liberă; are judecători proprii și este de sine condusă, avînd drept conducător un vornic⁵. Ion Ionescu de la Brad dă pentru aceeași regiune, la mijlocul secolului trecut, un total de 5 289 de familii⁶, iar o statistică oficială din 1861, alcătuită de Direcția centrală de statistică a

¹ *Documente privind istoria României*, A. — Moldova veac. XVII, p. 520.

² Dăm cîteva acte în care se vorbește despre astfel de defrișări în Vrancea: „Adică eu Ioan Pomană dat-am adevărat și încredințat zăpșul meu la mina feciorilor mei pentru ca să fie știut, avînd eu dreaptă secătură făcută cu topor de codru mereu de taică-meu din vremea robiei și apoi am lăsat-o și iar au umplut-o pădure și am zis fraților să mergem să o secăm. Frații și nepoții n-au vrut zicînd: cine a săca pădure va stăpîni. Apoi m-am sculat împreună cu feciorii mei și am tătu pădure și i-am dat foc și am făcut săcături de isnoavă din pădure meriea, opt fâlci” (C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *Documente vrîncene*, II, ms.; N. Iorga — *Anciens documents de droit roumain*, I, p. 53).

— 1849, mai 22, Radu și Ion-ța Bără ot Nereju testează fiului său Ion „în poenile Sării, două fâlci loc cosire ci este secătură făcută de mine din codru meriu” (document din colecția preotului Macovei din Năruja).

— 1767, iunie 3, Eni nepot lui Gheorghiiță Cirihală dăruiește preotului Toader ot Vidra, printre altele, „două săcături făcute cu toporu din codru meriu” (A. Sava, *op. cit.*, I, p. 97).

³ A. Sava, *op. cit.*, p. XXXIII.

⁴ Constantin Lupu, în „Viitorul Putnei”, nr. 7, 1896.

⁵ Îngigian - Hugas, *Mărturii armenesti despre România*, București, 1922, p. 61.

⁶ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura în județul Putna*, București, 1869, p. 69.

Ministerului de Interne, arată că, la acea dată, Vrancea avea o populație compusă din 19 046 de suflete; situația pare cam exagerată în comparație cu o statistică din 1888¹, în care populația Vrancei reprezintă cifra de 14 852 de locuitori.

Ținând seama de statisticile menționate mai sus și reducând cifra proporțional cu anii corespunzători, rezultă că populația Vrancei nu putea să depășească numărul de 12 000 de locuitori la începutul secolului al XIX-lea, când începe pe mîna cotropitorilor.

Un element care a contribuit la menținerea regiunii într-o cvasiizolare au fost și drumurile impracticabile, care făceau de multe ori imposibilă o pătrundere în inima Vrancei. Starea în care se aflau aceste drumuri ne este înfățișată destul de sugestiv în anul 1830, de vornicul de Vrancea, care, primind ordin de la stărostie să dreagă drumurile, răspunde: „va ști cinstita stărostie că nu se poate urma într-acest chip, fiind un loc cu totul de împotrivă, că astăzi îl dregi și mâine să face și mai mare scursura, fiind munți cu pietre și bolovani². Situația aceasta a dăinuit pînă în timpurile noastre, cînd drumurile de pe cursul apelor au fost înlocuite cu șosele moderne, care leagă între ele localitățile cele mai îndepărtate din Vrancea.

Cu toate că regiunea întregă se află strînsă între pereții munților ca într-o cetate și cu toate că drumurile de pătrundere în interiorul ei erau numai pe cursul apelor, așa cum s-a arătat, Vrancea n-a fost ferită de marile cataclisme pe care le provocau popoarele năvălitoare. Într-o însemnare aflată pe coperta unei cărți vechi (*Triodon*), în biserica din satul Poiana, se spune: „să se știe de cînd au venit tătarii și au prădat în vale și în deal... au luat oi, vacile și au aprins și casele și au venit în zilele lui Ion Iliaș (*sic*). Și au venit toamna și în ziua Crucii au prădat. Și ziua Crucii a fost luni și au prădat sept. 14 din veleat 1759“³.

Vrancea avea un vornic numit de însuși domnul Moldovei, după recomandarea hatmanului, al cărui subaltern era. Atributele de căpetenie erau acelea de a se îngriji de perceperea birului, de a supraveghea mișcarea populației de la hotar și de a controla pe toți străinii ce treceau prin Vrancea. Același vornic are și atribuții judecătorești⁴, iar uneori cumulează și funcția de „mare căpitan de margine“⁵.

Vrîncenii n-au beneficiat decît în mică măsură de imensele bogății pe care le oferea pămîntul Vrancei. Din timpuri străvechi, ei cunoșteau pendulările sezoniere spre locurile de cultură de la cîmp, unde lucrau suprafețe restrînsse de pămînt, care le asigura doar o parte din hrana necesară. Pentru acoperirea trebuințelor, ei coborau cu scînduri și materiale

¹ Biblioteca Academiei R.S.R. — Camera de Comerț și Industrie, — Raport general pe anul 1888, p. 26, 27.

² A. Sava, *op. cit.*, II, p. 113.

³ Textul copiat de preotul Macovei din Nerej. Pe filele unei evanghelii aflate la m-rea Mera se menționează același an al năvălirii tătarilor (1759) care „în 14 la zica Crucii, au prădat Țara Moldovei și au venit de au prădat în Focșani și au prădat și m-rea Mirăi“ (A. Sava, *op. cit.*, p. 146). Probabil că pe cartea de la biserica Poiana, s-a citit greșit Ion Ilieș în loc de Ion Calmăș (Callimachi) care domnea la acea dată.

⁴ A. Sava *Vornicul de Vrancea*, Academia Română, Memoriile secției Ist., seria III, Tom. XV, 1931, p. 3.

⁵ A. Sava, *op. cit.*, vol. II, p. 26.

confectionate din lemn la Odobești și Focșani, unde le schimbau pentru porumb¹.

La începutul secolului al XIX-lea, Vrancea oferea, desigur, tentații destul de mari pentru un cunoscător al bogățiilor pe care le reprezentau produsele nevalorificate pînă atunci ale regiunii. Ion Ionescu de la Brad arată că numai pe apa Putnei și a Lepșei se aflau, la 1868, peste 100 de ferăstraie, care tăiau în mijlociu cite 1000 de dulapi anual². În afară de imensele întinderi de păduri, vitele constituiau iarăși o bogăție care ridica valoarea economică a regiunii; după aceleași izvoare, vrîncenii au urcat în munți, la pășunat (în anul 1868) 34 136 de oi și 1 586 de vite cornute³. Bineînțeles că în numărul acesta nu sînt incluse oile transilvănenilor, care aduceau un aport apreciabil la mărirea veniturilor regiunii.

După declarațiile făcute de marele vistier Roznovanu, venitul anual al moșiei Vrancei în timpul cotopirii era de 28 000 lei, sumă care în realitate putea să fie mai mare, deoarece cel care făcea această mănturisiră nu avea interesul să declare adevăratul venit⁴. Locuitorii Vrancei, mindri de trecutul lor, considerîndu-se înșiși descendenții legendarilor feciori ai Vrîncioaiei care ajutase pe Ștefan cel Mare în lupta pentru dezrobirea țării, au început la un moment dat pe mîna unei bande de exploataatori din care făceau parte, așa cum am arătat, doi foști domnitori ai Moldovei (Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi) și marele vistier Roznovanu. Pentru că acesta din urmă a avut rolul hotărîtor în aranjarea faptelor și în pregătirea minuțioasă a tuturor operațiilor ce au dus la cotopirea unui ocol întreg format din 14 sate, vom stărui puțin asupra figurii unuia dintre cei mai bogați boieri de la începutul secolului al XIX-lea, care purta în atitudinea lui perfidia moșierului lipsit de scrupule.

Iordache Rosetti Roznovanu s-a născut la 1764 și încă de tînră a ocupat diferite slujbe, iar la 1806 la 1812 a fost mare vistier al Moldovei. Afacerile pe care le-a făcut în acest timp (traficant de ruble) i-au dat puțină să cumpere, în 1814, moșia Pașcani, pentru care a plătit suma de 600 000 lei. În același timp, și-a mărit considerabil averea prin arandarea, chiar mare vistier fiind, a veniturilor statului: goștița, horilca și ocnele⁵.

Marele vistier întreținea casă mare la Iași și din socotelile pe care le ținea — și care s-au păstrat — rezultă că numai într-o zi, cu prilejul anului nou 1816, bacșișurile acordate, se ridică la suma de 5 537 lei⁶, adică aproape a patra parte din venitul anual pe care îl dădea Vrancea. Bănuit de incorectitudine în mînuirea banilor, cade în dizgrație și este nevoit să părăsească țara, întorcîndu-se abia după doi ani. A fost candidat la

¹ Ion Ionescu de la Brad face constatarea că deși Vrancea stăpînește cele mai întinse păduri, din această regiune se scoate cel mai mic volum de chereștea în comparație cu Zăbrăuții (Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 29).

² Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 71.

³ *Ibidem*, p. 29.

⁴ Arh. st. București, mss. 1202, p. 520.

⁵ Gh. Ungureanu, *Veniturile și cheltuielile unei mari case boierești din Iași, în 1816*, în „Studii și articole de istorie”. I, București, 1956, p. 126.

⁶ *Ibidem*.

domnie, iar în 1835 îl găsim mare logofăt și președinte al divanului domnesc¹.

Constantin Ipsilanti,
domnul Moldovei, dă-
ruiește în anul 1801,
„tot locul Vrancei“
boierului Roznovanu

Cum s-au desfășurat faptele care au dus la coto-
pirea Vrancei? Constantin Ipsilanti face danie, în
anul 1801, tot locul Vrancei „care a rămas din ve-
chile vremi, dreaptă moșie domnească nedată nimă-
nui“, boierului Rosetti Roznovanu². Domnul Moldo-
vei încalcă uzanțele folosite pînă atunci de domnii

anteriori, deoarece satele vrîncene, nu numai că nu aparținuseră niciodată domniei, dar se bucurau de unele privilegii care îl făcuseră pe Dimitrie Cantemir să sublinieze caracterul de republică al regiunii.

În realitate, dania făcută nu era decît un act camuflat al domnului, care își rezervase, lîngă Roznovanu, jumătate din drepturile de partici-
pare la exploatarea Vrancei. Cotropirea satelor vrîncene fusese un act pre-
cedat de operații menite să paralizeze de la început orice încercare de
rezistență din partea locuitorilor vrînceni. Faptul a fost posibil datorită
legăturilor pe care Roznovanu le avea cu căminarul Pruncu, starostele
de Putna, ruda și omul de afaceri al marelui vistier³. Rudenia dintre
Pruncu, starostele de Putna, și Roznovanu este certificată de acesta din
urmă, în anul 1814, cînd dă mărturie împreună cu Constantin Balș că
Pruncu este ruda lor și că are strămoși pe Lupul Bucium și pe Spătarul
Costandin Darie, care sînt cele mai cunoscute și alese neamuri ale boie-
rilor Moldovei⁴.

În baza acestor legături, căminarul Pruncu devine unealta care se
pretează la cele mai mari jосnicii și joacă un rol important în deposedarea
vrîncenilor de drepturile lor străvechi. Sub pretextul verificării actelor,
Pruncu strînge documentele din toate satele vrîncene, pe care nu le mai
înapoiază locuitorilor. În plingerile pe care vrîncenii le fac ulterior, pre-
cum și în timpul procesului care se desfășoară la Iași, ei arată cu toată
îndignarea mijloacele perfide pe care căminarul Pruncu le-a folosit pentru
a-i deposeda de actele lor. Desigur că în perioada de strîngere a docu-
mentelor nu au lipsit nici cozile de topor, care, pentru avantaje meschine,
au trădat în mod inconștient interesele vrîncenilor.

Probabil că la acești oameni se referă o notă găsită în hîntiile lui
Roznovanu, care menționează că au venit vrîncenii „și s-a făcut învoiala
ca să li se dea 20 000 groși și ei să dea toate actele vechi. Și s-au dat
deocamdată 7 400 groși, urmînd ca la achitarea restului să dea și actele“⁵.

Învoiala inițială dintre Ipsilanti era destinată, de fapt, să servească
numai interesele domnului. Există mărturia vistierului Iordache Rozno-
vanu din 10 ianuarie 1801, deci cu zece zile înainte de apariția hrisovului
de danie, prin care mărturisește că „jumătate din moșia Vrancei i-a fost

¹ General R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. II, Academia Română, 1938, p. 93.

² C. Constantinescu-Murcești, și H. H. Stahl, *Documente vrîncene*, București, 1929, p. 39.

³ La 1780, staroste de Putna era un Iancu Roznovanu, rudă, și acesta cu Iordache Roznovanu (Arh. st., București, A. N., CCXLII/12).

⁴ Arh. st. București, mss. 1202, p. 48.

⁵ *Ibidem*, A. N., CCXLV/18.

donată (lui Roznovanu) cu condiția să lucreze și jumătatea domnului; cînd domnul ar vrea să vîndă jumătatea vistiernicului, acesta să nu pretindă nimic, iar cînd domnul ar vrea să vîndă jumătatea sa vistierului, acesta să plătească după prețul curent”¹.

În săvîrșirea acestui act abuziv, Ipsilanti a fost determinat și de criza materială acută prin care trecea și care l-a silit să facă mai tîrziu un împrumut de 77 000 ducati olandezi, la consulul rus Chirică Luca, care, neprimind banii la timp, cere scoaterea la mezat a moșiilor lui Ipsilanti, printre care se găsea și Vrancea².

Este ușor de înțeles că Ipsilanti, după ce ar fi părăsit domnia Moldovei, urma să dea curs dispozițiilor din acordurile secrete pe care le încheiase cu Roznovanu și să devină singurul proprietar al Vrancei sau să vîndă partea sa marelui vistier, pentru a-și achita datoriile. Situații potrivnice, însă, nu i-au îngăduit să poată face acest lucru, în locul său fiind numit domn al Moldovei Alexandru Șuțu, un dușman al familiei Ipsilanti: „puțina armonie pe care o știam că există între cei doi domni, declară Roznovanu, m-au determinat să suspend acțiunea de proprietar și să țin sub tăcere donația cu care fusesem înzestrat”³.

Motivul pentru care, atît Ipsilanti, cît și Roznovanu nu și-au revendicat în mod formal drepturile lor asupra Vrancei, chiar din toamna anului 1801, a fost teama de Alexandru Șuțu, care ar fi avut motive temeinice să anuleze actul de danie, o dată cu intrarea lui Roznovanu în stăpînire. Totuși, noul domn al Moldovei, fiind informat de dania făcută, dispune facerea unei anchete pentru a se convinge dacă actul de la Ipsilanti încalcă sau nu uzanțele țării; dar domnia lui Alexandru Șuțu a fost destul de efemeră, căci ea se termină înainte de a se fi putut lua vreo hotărîre în problema Vrancei, la domnia Moldovei urmînd, în octombrie 1802, Alexandru Moruzi.

Al. Moruzi, domnul Moldovei, devine al treilea coproprietar al Vrancei

Faptul că actul de danie al Vrancei fusese tînuit atît pe timpul domniei lui Ipsilanti, cît și pe timpul domniei lui Șuțu, putea pune în discuție valabilitatea lui. Trebuia ca noul domn să confirme dania printr-un nou hrisov de întărire și lucrul acesta se obținu după prealabile discuții între Ipsilanti, care era domn în Țara Românească, și Alexandru Moruzi, noul domn al Moldovei, convenindu-se ca, în schimbul reconfirmării daniei, acesta din urmă să devină al treilea proprietar și copărtaş la exploatarea Vrancei, alături de Ipsilanti și Roznovanu⁴. De fapt, Moruzi, devenind proprietarul unei treimi din Vrancea, își mărea domeniul din

¹ Arh. st. București, A. N. CCXL/15,

² Oferindu-i-se moșia Vrancei chiar vistiierului Iordache Roset Roznovanu, acesta, la 3 august 1812, răspunde: „cît pentru Vrancea din Mo'dova, în care iaste numai a treia parte a domnului Ipsilant, sînt și eu unul din cumpărători, pentru care am scris la București, făcînd vechil și dînd un preț de 6 000 de galbeni, pentru aceasta a treia parte ce are în Vrancea familia numitului domn. Care acest preț după întîmplările de acum, iaste preindestul și de mulțumire”. (A. Sava, *Din istoria jurisprudenței românești* în: *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p. 466).

³ Arh. st. București, A. N. CCXLV/33.

⁴ *Ibidem*.

vechiul ținut al Putnei, unde soția sa, Zoe Moruzi, cumpărase în anul 1800 satele Mircești, Rădulești și Jorăști¹.

Hrisovul de întărire al lui Moruzi se bazează pe jalba făcută în timpul domniei lui Șuțu de 17 vrânceni, care cer siliștele satelor, renunțând la munți și recunoscând totodată că Vrancea este pământ domnesc. Pe baza declarației celor câțiva vrânceni, care vor mărturisi mai târziu că au fost cumpărați de staroștii de Putna să facă acest „rău viclesug“, Moruzi întărește stăpânirea lui Roznovanu asupra Vrancei, dându-i în același timp și câte un scutelnic de fiecare sat².

Pentru „considerații politice“ — va declara Roznovanu — și după apariția hrisovului din 1803, în mod formal, el va rămâne singurul proprietar al Vrancei, însărcinat cu administrarea întregii regiuni³. După ce Roznovanu intră în stăpânirea Vrancei (faptul se întâmplă în anul 1803 și nu în 1801 cum s-a afirmat pînă acum), se ivesc, cum era firesc, puternice protestări și contestații din partea vrâncenilor. Moruzi, pentru a consolida definitiv problema Vrancei față de cotropitori, pretextînd că vrea să le facă vrâncenilor o favoare judecîndu-i mai aproape de așezările lor, se oprește din drum la Focșani, unde face divan, organizînd un simulacru de judecată : cu acest prilej „fiind staroste de Putna căminarul Enache Pruncu, li-au scris vrâncenilor ca să-și aducă toate scrisorile și hotărnicile care ei le numesc ocolnițe, să li se facă învoire și împărțire a moșiilor lor și cu acest chip înșelător, li s-au luat de dinșii și s-au rupt“⁴. Oamenii, de bună credință, au venit în număr mare la această judecată, neputînd bănui că erau judecați chiar de unul din cotropitorii lor, care, din motive lesne de înțeles, nu-și dăduse pînă atunci numele în vileag. Aerul de mărinimie al domnului, care declară că face divan la fața locului pentru a scuti pe locuitori de noi cheltuieli pînă la Iași, ascunde de fapt intențiile josnice ale interesatului proprietar camuflat, care nu urmărește prin această judecată decît să smulgă din mîinile locuitorilor ultimele acte ce le mai aveau asupra lor.

Felul neobișnuit în care s-a ținut divanul de la Focșani, alcătuit numai din trei boieri, a atras atenția consilierului de stat rus Rodofimikin care, surprins de acest fapt, arată într-un raport că Moruzi s-a întors la Focșani, unde a chemat trei boieri pentru a ține un divan ; „eu am comunicat către cine trebuie, se precizează în acest raport, că ținerea unui divan la Focșani ar putea să apară ciudată în ochii publicului și dezagreabilă pentru Rusia“⁵.

Din anul 1803 și pînă în anul 1812, adică atîta timp cît situațiile tulburi din afară se răsfrîng și asupra principatelor, Roznovanu s-a bucu-

¹ Document în colecție personală.

² C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.* p. 45.

³ Arh. st. București, A. N., CCXLV/33.

⁴ A. Sava, *Documente putnene*, II, Chișinău, 1931, p. 162.

⁵ „J'ai observé à qui il fallait que l'établissement d'un Divan à Focsani pourrait paraître étrangé aux yeux du public et désagréable pour la Russie“. (A. I. Odobescu, *Documente culese din arhivele Ministerului Afacerilor Streine — Colecția Hurmuzaki*, vol. II, supliment I, p. 365).

rai de dreptul de a exploata satele cotropite fără nicio tulburare, repartizind veniturile proporțional cu drepturile fiecăruia la proprietate¹.

Pacea fiind încheiată între ruși și turci, Callimachi obținut domnia și o dată cu această schimbare se produsese și alte modificări în structura politică a principatelor. Ipsilanti, care domnea în Țara Românească, părăsise și el tronul, iar în același timp Roznovanu încetă să mai exercite efectiv funcția de mare vistier.

Vrâncenii s-au agitat și pînă acum în vederea deschiderii procesului, dar atîta timp cît Moruzi rămîne domn al Moldovei, toate încercările lor sînt zadarnice; în anul 1804, găsindu-se un act de la Bogdan voievod, de întăritură a satului Păulești către un Ioan și Trifan, Marea obște a Vrancei socotește că este momentul potrivit, pentru deschiderea procesului în capitala țării. În acest scop, un preot, Ion, este trimis ca „vechil” la Iași să pornească judecata împotriva lui Roznovanu, dar este luat în „duhovnicească cercetare” de mitropolitul Veniamin și dă pînă la urmă o mărturie prin care recunoaște că vrâncenii nu au dreptate cu acest hrisov și se leapădă a mai sta în judecată pentru Vrancea². Este de la sine înțeles că mitropolitul, în această situație, a căutat să servească interesele domnului și ale marelui său vistier. Corupția merge de sus pînă jos; marii boieri se împărtășesc din acest praznic, pe care Roznovanu și cu Moruzi îl oferă celor dispuși să dea concursul la rezolvarea favorabilă a problemei Vrancei. Sandu Sturza, tatăl viitorului domn al Moldovei (Ion Sandu Sturza), acuzat că a vîndut lui Roznovanu pentru suma de 25 000 lei un hrisov al unui Lipan, recunoaște că domnul Moldovei i-ar fi acordat această sumă pentru osteneala și cheltuiala ce făcuse cînd a fost rînduit „să facă oarecare cercetări pentru Vrancea. De ar fi fost între aceste însemnări — spune el în aceeași scrisoare — și vreun hrisov al aceluia Lipan, eu cu cuget curat arăt că nu știu minte”³.

Din această scuză perfidă ne dăm seama, nu numai de temeinicia acuzației, dar și de întreaga manevră pusă la cale de Moruzi și vistierul său, care plăteau cu bani grei din bugetul țării, serviciile pe care le făceau unii boieri; suma de 25 000 lei cu care a fost plătit un singur document însemna la timpul acela prețul de cumpărare a mai multor sate.

În felul acesta se termină prima fază din istoria cotropirii Vrancei. Autoritatea domnului Moldovei, sprijinită de cea a marelui său vistier, este pusă în joc pentru deposedarea unor locuitori care, în strigătul lor de durere, nu pot înțelege că întreaga pleoră, începînd de la conducătorul statului și pînă la vornicul de Vrancea, lucrau împotriva intereselor lor. În același timp, distrugerea actelor păstrate în arhivele obștii vrîncene a constituit una din pierderile ireparabile, care a lipsit pe cercetătorii de mai tîrziu de mărturiile prețioase pentru cunoașterea unor aspecte atît de interesante privind evoluția acestei străvechi regiuni.

Intr-o jalbă înaintată divanului la 1813, Roznovanu mărturisește cu seninătate că „oare cari cărți ale vrâncenilor s-au rupt cînd s-au făcut

¹ Arh. st. București, A.N. CCXLV/33.

² C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl. *op. cit.*, p. 49.

³ *Ibidem*, p. 58.

danie de Moruzi, nu pentru că erau trebuincioase daniei mele, dar numai pentru că era o pricină aducătoare stingerii și sărăciei vrâncenilor, giudecîndu-se cu nemărginire”¹.

Vrîncenii, însă, arată divanului că li s-au luat strămoșeștile lor moșii, „prin mijlocire și înșelătorie arătare a căminarului Pruncu și a lui Stamatin. Arderca acestor sorisori, spun ei mai departe, n-au fost pentru că erau netrebnice, după cum arată d-lui (Roznovanu) acum, ce vederat ca să poată stinge desăvîrșit dreptatea noastră s-au lucrat aceasta”².

Vrancea sub regimul
de cotopire boierească

Între timp, Vrancea trecuse la regimul de clăcășie (în 1803) impus de crotopitori, iar obligațiile sînt atît de grele, încît regiunea, care, sub raportul măsurilor de populație, oferise în trecut cea mai mare stabilitate, cunoaște acum exodul bejenților, care nu mai pot suporta boierescul. În jurul anului 1808, documentele înregistrează 53 de locuitori din Nereju-Vrancea fugiți în Valahia³. În același timp, după o situație reconstituită de unul dintre vechii cercetători ai Vrancei, există un număr de 35,5% fugari din Nereju, 19% din Năruja și 27% din Nistorești⁴.

În anul 1812, Roznovanu intervine către Milasevici, președintele divanului din ambele principate, cerînd să dispună aducerea cu forța a vrîncenilor fugiți în Valahia „deoarece, arată dînsul, în pămîntul acesta al Moldovei se păzește urmarea cu întoarcerea și darea înapoi a tuturor acelor strămutați din Țara Românească, după asezarea ce s-a făcut”⁵.

Situația devenise foarte grea pentru locuitorii obișnuiți cu organe locale de judecată și cu un vornic numit de domnie, a cărui activitate putea fi discutată în Adunarea cea mare a Vrancei. În locul acestora, vrîncenii se văzură dați pe mîna „feciorilor boierești”, care le dijmuiiau munca, și a unui vornic de Vrancea, care devenise funcționarul personal al lui Roznovanu. În adevăr, Moruzi, domnul Moldovei, cointerestat în exploatarea Vrancei, se grăbise să dea o dispoziție prin care vornicul de Vrancea, care se schimbă în fiecare an, „să se aleagă de hatman cu Iordache Roset vistiernicul, stăpînul Vrancei și să i se dea la havaetul hăt-măniei 750 lei pe an”⁶.

Același vornic de Vrancea era și arendașul veniturilor care rezultau din exploatarea Vrancei; investit, pe lîngă această calitate, și cu atribuții judecătorești, înțelegem cît de nemăsurat putea să fie zelul acestui dregător acoperit de autoritatea domnului țării și de cea a marelui vistiier.

În anul 1806, vrîncenii se plîng împotriva samavolniciei comise de vornicul de Vrancea Hristodor, care, așa cum am arătat, era și cumpărătorul veniturilor moșiei Vrancei de la boierul Roznovanu. Cercetarea este făcută de vel vornicul Manolache Dimache și sulgerul Alexandru, care, fiind orînduiți din ordinul domnului au trebuit să scoată nevinovat pe vornic.

¹ Arh. st. București, mss. 1202, p. 129.

² C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 66.

³ *Ibidem*.

⁴ A. Sava, *op. cit.*, II, p. 67.

⁵ *Ibidem*, p. 62.

⁶ *Ibidem*, p. 43.

Pentru a cunoaște natura veniturilor provenite din exploatarea Vrancei în timpul cotoșopirii, vom arăta câteva din capetele de acuzare ale locuitorilor împotriva acestui vornic.

Vrîncenii se plîng că au fost strămutați de pe săcăturile făcute de ei și părinții lor din codrii Merei; că au fost siliți să cosească și să adune fînul de pe 171 de fălci, pentru care muncă n-au căpătat nici un leu; pentru pășunile oilor au fost obligați să dea 60 000 kg de brînză, plătită numai cu cinci bani ocaua, în timp ce la alte cășării se plătește cu 12 parale ocaua; pentru imășul de pășune al vacilor, orîndatorul le-a luat îndoit decît în anul precedent. Același vornic a luat cîte 20 de parale clacă și de la văduvele sărace, precum și de la nevoinții care n-au nici o stare, fiind iertați de bir. Locuitorii se mai jeluiesc că „nu sînt îngăduiți să țină vin și rachiu“ pe la casele lor, nici măcar pentru pomenile ce ar avea trebuință a le face; că negustorul ce este între dînșii la Vrancea nu le îngăduie a vinde marfa lor la alți neguțători și sînt siliți s-o vîndă lui, cu mult mai jos decît ar putea-o vinde altora; pentru capre, de exemplu, li se plătește cîte 3 lei și 23 de parale, în timp ce afară din Vrancea se vinde cu 5 lei capra. La fel și cu poamele. Prunele, afară din Vrancea, se vînd cu 10 lei sută de ocale, iar vornicul le plătește numai pe jumătate; mișele le sînt plătite numai cu 18 parale, în timp ce afară din Vrancea se vînd cu 28 de parale. În sfîrșit, mai arată vrîncenii că tot vinul stricat s-a împărțit pe la casele lor, obligîndu-i să-l plătească¹.

Bineînțeles că anchetatorii trag concluzia că locuitorilor „nici-o asuprire peste dreptate nu li s-a făcut“².

Cu toate protestele vrîncenilor și suspiciunile provenite din partea unor cercuri diplomatice străine, cotoșopitorii stau încă solid pe locurile lor și privesc problema Vrancei, mai ales după smulgerea ultimelor documente din mîna locuitorilor, definitiv rezolvată. Roznovanu se îngrijește acum de lichidarea tuturor proprietăților particulare care eventual se mai găseau în Vrancea și nu puteau fi supuse obișnuitelor dijme; astfel, face schimb cu mănăstirea Mera, căreia îi dă pămîntul pretins de bouroșești, în schimbul pămînturilor pe care mănăstirea le avea în Vrancea, la Voloșcani, la Ruget și la Năruja³. Cumpără de la Enache Pruncu niște vii care se găseau în hotarul Vrancei⁴ și continuă să adune toate documentele care ar fi mai putut folosi vrîncenilor în susținerea drepturilor lor.

Situația devine favorabilă celor trei cotoșopitori de la 1803 la 1806, perioadă în timpul căreia Moruzi domnea în Moldova avînd ca mare vîstier pe Roznovanu, iar Ipsilanti era domn al Țării Românești; ne întrebăm cum ar fi putut vrîncenii să înfrunte această trinitate, care reprezenta puterea sub toate aspectele ei, în cele două principate. Momentul pentru o decizie în favoarea vrîncenilor nu putea să fie favorabil atîta timp cît cei trei cotoșopitori ocupau situații atît de proeminente în stat. Chiar după mazilirea lui Moruzi din Moldova și a lui Ipsilanti din Țara Românească,

¹ A. Sava, *op. cit.*, p. 45.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*, p. 153.

⁴ *Ibidem.*, p. 151.

rămăsese marele vistier Roznovanu, a cărui autoritate era necontestată, pe lângă funcția pe care o îndeplinea, bucurându-se și de sprijinul cercurilor diplomatice țariste.

Totuși, începînd cu anul 1812, așa cum s-a arătat, Roznovanu nu mai îndeplinește funcția de mare vistier, iar trecerea sa față de aceste cercuri diplomatice scade, fiind acuzat că, în calitate de titular al aprovizionării armatelor rusești, ar fi defraudat statul¹. Pus în această lumină, prestigiul marelui potentat scade vertiginos în fața boierimii și a domnului țării — Scarlat Callimachi —, care vor căuta să-i plătească o veche poliță în procesul cu vrîncenii.

Nemaiavînd opoziția interesată a domnului țării, vrîncenii încep din nou să se miște în căutarea hrisoavelor care le-ar fi putut dovedi dreptatea. Marea obște a Vrancei este convocată la Vidra, și din sînul ei sînt aleși vechilii, care capătă puteri depline să acționeze în numele obștii².

Un adevărat exod al populației se produce în timpul acesta spre capitala țării. Sute de locuitori stau cu săptămînila la Iași sau ies în întîmpinarea domnului pe drumurile mari ale Moldovei. Un izvod de cheltuielile făcute de vrînceni în timpul marelui proces vorbește de 9 000 lei, sumă cheltuită „cînd au stat 800 de oameni timp de trei săptămîni înaintea domnului Moruzi vv, pentru moșia Vrancei” și alți 17 440 lei „cheltuiți în 25 de săptămîni cît au stat în judecată 80 de oameni cu caii lor și nouă preoți tot cu caii lor, în tîrgul Eșului”³.

Judecata Divanului. Caracterul proprietății feudale în Moldova așa cum reiese din tezele dezvoltate de cele două părți la proces

Pînă la urmă, unul dintre boieri vinde vrîncenilor un document de la Grigore Ghica voievod, din anul 1736, dat în pricina unei hotărnicii făcute hotarului Moldovei către Transilvania, document care cuprinde și o confirmare a dreptului de stăpînire a locuitorilor vrînceni asupra Vrancei⁴. În izvodul de cheltuieli amintit, vrîncenii arată că au plătit documentul cu 10 000 lei⁵; dacă apreciem valoarea unui sat în timpul acela, putem afirma cu toată certitudinea că vrîncenii, cu banii cheltuiți în timpul acestui proces, și-au răscumpărat încă o dată cele 14 hotare ale lor.

Procesul o dată deschis în capitala țării, Divanul ascultă atît motivele formulate de locuitorii vrînceni, cît și pe cele invocate de Roznovanu, dînd pînă la urmă dreptate vrîncenilor, așa cum se va vedea. Argumentele de natură juridică aduse de cele două părți aflate în proces constituie prima încercare de a fixa într-o dezbaterie publică caracterul proprietății feudale în Moldova.

Roznovanu, care reprezenta și interesele celorlalți doi copărtași la exploatarea Vrancei, susține că tot pămîntul Vrancei a aparținut domniei

¹ Arh. st. București, A.N. CCLVII/57.

² Satele din ocolul Vrancei se întrunesc la 10 august 1813 și dau „vechile” preoților Șerban Bălan, Toader Tirde și Constantin Taftă, în judecata ce o au cu Iordache Roset (C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 70).

³ C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 89.

⁴ A. Sava, *op. cit.*, I, p. 75.

⁵ Roznovanu susține că pentru acest document vîndut vrînceilor de Lupu Balș s-au luat 20 000 lei. (Arh. st. București, mss. 1202).

și nu a devenit proprietate particulară decât prin donațiile succesive pe care „gospodarul“ le-a făcut boierilor ca o recompensă a serviciilor făcute de aceștia¹.

Actul de la Grigore Ghica voievod, prezentat de vrânceni la proces, nu poate să facă, după Roznovanu, dovada că Vrancea a aparținut locuitorilor ei, pentru următoarele motive: pentru că nu cuprinde indicația precisă a donatorului și motivul donației; pentru că nu se cunoaște nici un exemplu în care proprietăți întregi de pământ să fie date unei părți din populație; pentru că hrisovul amintit n-a avut ca scop o donație, ci lichidarea unui litigiu de graniță dintre Transilvania și Moldova, iar din cuprinsul lui nu se poate deduce preexistența unui titlu anterior; în sfârșit, pentru că același hrisov nu prezintă formula primitivă obișnuită în astfel de documente și nu este contrasemnat de marele logofăt al țării².

În ceea ce privește faptul că locuitorii se bucurau de o posesiune reală asupra Vrancei, nu poate constitui un motiv pentru a fi opus exercițiului dreptului suveran. A existat, susține Roznovanu, încă de la întemeierea principatelor, o populație așezată de domnitori în apropiere de granițele țării, care s-a bucurat de anumite privilegii, fără a fi supusă la nici o obligație; același regim mai există încă în guvernământul militar al Croației și Banatului. Prin natura lor, aceste posesiuni nu sînt decît uzufructuare. Toleranța singură nu permite transmiterea proprietății; cînd cauzele pentru care au fost create aceste concesiuni au dispărut, suveranul dispune și posesia nu poate să-i fie opusă, pentru că nu poate să fie prescripție împotriva dreptului de suveranitate³.

Pentru a ilustra teza susținută, Roznovanu arată că, sprijinindu-se pe acest drept de suveranitate, domnii Moldovei Mihail Șuțu și Callimachi au făcut donații, primul locurile de la Vaslui și cele de la Orhei, iar al doilea locurile de la Tîrgu Frumos, pe care locuitorii le lucrau din timpuri imemorabile. Aceste donații sînt juste, după Roznovanu, pentru că ele decurg în mod esențial din dreptul imprescriptibil de suveranitate și pentru că locuitorii aceștia, ca și cei din Vrancea, nu aveau decît o posesiune tolerată și nu un titlu legal constituit asupra dreptului lor de proprietate⁴.

Marele vistier pune în discuție și o chestiune de principiu în legătură cu atribuțiile domnului: are acesta dreptul de a reveni asupra actelor formale de donație făcute de predecesorii săi? Care este articolul din legile principatelor sau clauza din tratat care îl autoriză pe domn să abroge deciziile emaneate de la o autoritate egală cu aceea cu care el este investit?⁵ Domnul, răspunde marele vistier, nu are acest drept și dovada o constituie faptul că toți vechii domni au respectat privilegiile acordate de predecesorii lor și nici unul dintre ei n-a încercat să atace dreptul regalian, iar hrisoavele cunoscute nu sînt decît acte confirmative al acestui

¹ Arh. st. București, A.N. CCXLV/28.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, A.N. CCXLV/26 și 28.

⁵ *Ibidem*, doc., nr. 27.

principiu. Domnul care ar da exemplul unei inovații atât de periculoase ar prezenta arme împotriva propriilor sale decizii¹.

În concluzie, spune Roznovanu, pentru că a existat cucerire și aservire, întregul teritoriu cucerit a aparținut domnului și proprietatea particulară nu s-a format decât prin donații succesive, căci este imposibil ca efectele să nu fie aceleași unde cauzele sînt asemănătoare².

La aceste argumente vor răspunde vrîncenii în jalbele lor, divanul în cele cîteva anaforale cunoscute și postelnicul C. Negri în memoriul înaintat consulului rus Pini, după ce divanul și domnul Moldovei hotărâsc restituirea Vrancei locuitorilor ei.

În primul rînd se răspunde lui Roznovanu că domnul Moldovei, Constantin Ipsilanti, cunoștea atât de puțin pămîntul pe care îl dona, încît presupunea că tot locul pe care îl dăruia vistierului Rosetti Roznovanu avea un singur sat în cuprinderea sa, în timp ce Vrancea cuprindea un număr de 14 sate³. În același răspuns se arată că Moruzi, cînd confirmă lui Roznovanu dania făcută de Ipsilanti, nu pleacă de la un examen obiectiv și nu aduce alte dovezi decât două jalbe prezentate sub prințul Șuțu de cîteva locuitori vrînceni care cer siliștele satelor și terenurile defrișate de ei, mărturisind că munții Vrancei aparțin domniei⁴. Or, se presupune că Moruzi n-a putut să aibă alte informații în această privință, pentru că documentele fuseseră luate sub domnia lui Șuțu și arse, după însăși mărturisirea vistierului. Cum a fost posibil, se întrebă C. Negri în memoriul înaintat consulului Pini, ca în lipsă de alte dovezi să se sprijine pe documente atât de puțin autentice? Și pentru ce vrîncenii sînt deposedați și de sate, cînd aceiași locuitori mărturisesc că numai munții sînt ai domniei?

În același memoriu se arată că donatorul acestui pămînt a putut să stăpînească pînă la 1812 fără tulburări, pentru motivul că pînă la actul de confirmare dat de Moruzi, nu a exercitat nici cel mai mic drept de posesie și că sub prințul Șuțu s-a insinuat locuitorilor din Vrancea că pămîntul lor este ca un bun aparținînd domniei. Prin acest mijloc înșelător locuitorii au scos atunci documentele lor, care nu numai că n-au ajuns pînă la domn, dar au și dispărut pentru totdeauna⁵.

În același timp, locuitorii au prezentat jalbe, reclamînd drepturile lor străvechi asupra Vrancei. Ei n-au acționat cîteva ani, așteptînd o ocazie mai favorabilă și pentru a strînge documentele care mai rămăseseră încă în mîinile unor locuitori coproprietari ai pămînturilor vecine. De aceea, se specifică în memoriul postelnicului Negri, posesiunea nu devine un titlu

¹ Arh. st. București, A.N. CCXLV/26 și 28, doc. nr. 27.

² *Ibidem*.

³ În actual redactat în limba franceză, probabil cel inițial, se arată că se dă vistierului Roznovanu ocolul Vrancei, care are de asemenea un sat în cuprinderea sa... (*lui donner en gratification tout le terrain de l'ocol de Vrantza situé au district de Putna sur lequel il y a aussi un village* (Arh. st. București, CCXLV/16).

⁴ Este vorba de locuitorii care au recunoscut, după cîștigarea procesului de către vrînceni, că au fost plătiți de Pruncu, starostele de Putna, să facă aceste declarații.

⁵ Arh. st. București, A.N. CCXLV/26.

de proprietate decît dacă ea este exercitată continuu și fără tulburare timp de 30 de ani ¹.

În ceea ce privește pretinsa inconsecvență a domnului Moldovei, acuzat că nu respectă și în cazul Vrancei obiceiurile țării, deoarece donații asemănătoare au fost făcute de curînd în Moldova, se răspunde că reședințele de ținuturi au aparținut întotdeauna domniei, însă nu se poate face nici o comparație între acestea și Vrancea, care a aparținut din timpuri imemorabile locuitorilor ei. Cît privește fostele reședințe, întinderea și limita lor, și situația țăranilor, s-a considerat că locuitorii care munceau terenurile respective, erau uzufructuari, iar acest fel de posesiune nu cîștigă prescripția ². Cît despre reședința ținutului Cîrligătura, se arată că după cercetările făcute de Divan s-a dovedit că aparținea domniei, nu numai prin documentele găsite la locuitori, dar, de asemenea, pentru că fusese altădată reședința domnului Moldovei.

Interesant este faptul că la începutul secolului al XIX-lea încă se mai putea confunda domeniul domnului cu cel al statului; este pentru prima oară cînd găsim o enumerare a domeniilor ce aparțineau domnului, unde, după cum vom vedea, stăruie încă vechea concepție feudală din timpul primilor domni.

Terenurile care aparțineau domnului, după memoriul întocmit de postelnicul C. Negri, erau următoarele: 1) cele pe care le cumpăra din banii proprii, 2) cele pe care le moștenea de la părinții săi, 3) capitalele de ținuturi și alte pămînturi care prin mărturii și probe valabile erau recunoscute că fac parte din domeniile domniei, 4) pămînturile fără stăpîn, 5) cele stăpînite prin uzurpare, 6) cele confiscate pentru „lêse majesté” sau „lêse nation”, 7) cele care prin moșteniri vacante se cuveneau de drept domniei înainte de prescripția de patru ani, 8) bunurile care aduceau coroanei un venit fix și regulat.

Bineînțeles că enumerarea de mai sus se face pentru a arăta că nici-una din aceste condiții nu i se poate aplica Vrancei, ai cărei locuitori stăpînesc de cinci secole pămînturile lor și sînt recunoscuți ca proprietari în mai multe hrisoave ale vechilor domnitori; nefiind loc pustiu și nici stăpînit prin uzurpare, nefiind tîrg sau reședință de ținut, ci o regiune compusă din sate, adică din proprietăți ale vechilor familii, nu poate să intre în aceeași categorie cu pămînturile sus-menționate, asupra cărora, după obiceiurile locale, dreptul domniei este imprescriptibil ³. Să nu pierdem din vedere că aceste considerații sînt formulate cu intenția de a critica și combate atitudinea unui uzurpator; ele dezvăluie, totuși, mentalitatea caracteristică a stăpînului de moșii, care poate afirma la acea dată, cu toată seninătatea, că „dreptul tiranic, din fericire, nu este legitimat în nici într-o parte a lumii civilizate”.

La obiecția lui Roznovanu că niciodată un domn n-a dăruit un ocol întreg unei populații, se răspunde că această situație nu este aplicabilă Vrancei, pentru că aceasta n-a fost stăpînită de locuitori printr-o dona-

¹ Arh. st. București, A. N. CCXLV/26.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

ție, „fiind o proprietate pură repartizată în atâtea părți câte sate erau în regiune”¹. Satele, se arată în continuare, au aparținut inițial câtorva familii, care s-au multiplicat prin rudenie; același lucru se poate întâlni în alte sate ale Moldovei, stăpînite de două sau trei sute de coproprietari, cu toate că titlurile primitive nu confirmă aceste posesii decît la două sau la trei familii care s-au înmulțit într-un timp de două sau trei sute de ani; pentru ce ne-ar mira faptul, arată C. Negri, că treizeci sau patruzeci de familii care au stăpînit mai întii cele 14 sate ale Vrancei, au ajuns la zece mii de suflete în timp de cinci secole?

Se precizează apoi că, chiar dacă n-ar fi avut în mîinile lor nici un document cu care să-și poată dovedi proprietatea, singură posesiunea îndelungată le-ar fi dat locuitorilor vrînceni dreptul de prescripție și ar fi fost recunoscuți ca titulari legitimi ai locurilor pe care le stăpînesc. Însăși prezumția legii în favoarea posesorului servește ca nou titlu de proprietate, îndată ce prin documente valabile nu s-ar putea dovedi că stăpînește acel pămînt în calitate de uzufructuar².

Am reproduș ideile expuse în memoriul postelnicului C. Negri, pentru că ele sintetizează, de fapt, toate discuțiile de principiu care au avut loc în timpul desfășurării marelui proces al Vrancei.

După cum s-a arătat, o dată găsit documentul de la Grigore Ghica voievod, vrîncenii înaintează divanului o nouă jalbă și arată procedeele folosite de cotropitori pentru deposedarea lor. La obiecția lui Roznovanu că nu s-a aflat niciodată ca un domn să dăruiască un ccol întreg țărănilor din Vrancea, aceștia răspund; „adică n-ar fi fost cu cuviință a să face un dar atît de mare la numărul celor mulți, cît mai cu cuviință ar fi fost a se face dar numai la unul, precum d-lui s-au silit să-l cîștige”³.

La 1 martie 1813 apare, în sfîrșit, anaforaua Divanului în care, țînîndu-se seama de noile mărturii înfățișate de vrînceni — hrisovul de la Grigore Ghica voievod și alte documente — se dă dreptate vrîncenilor, arătîndu-se că chiar „înălții domni care au dat și au întărit vistiernicului moșiile din ocolul Vrancei, dacă ar fi văzut aceste dovezi, ca niște iubitori ai dreptății, n-ar fi voit să lipsească pe cei adevărați moștenitori, și sub nume de moșii să le facă danie”⁴.

Situația luînd o întorsătură neașteptată pentru Roznovanu, acesta este silit, la proces, să dea în vileag și numele celorlalți doi copărtași la exploatarea Vrancei, cerînd o amîinare de șase luni pînă la hotărîrea definitivă, pentru a da puțință acestora să se prezinte cu dovezile respective.

La 20 octombrie același an apare hrisovul domnesc care, pe baza hotărîrii Divanului, confirmă dreptatea vrîncenilor față de Roznovanu: „măcar — se spune în acest hrisov — că nu au rămas judecății nici-o

¹ Arh. st. București, A. N. CCXLV/26.

² *Ibidem*. În concluzie, pentru a se arăta valabilitatea principiilor formulate se citează definiția dată de un autor francez nenumit: „posesiunea imemorială este un titlu inepugnabil și prescripția imemorială un titlu care nu suferă nici o excepție”.

³ C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 66.

⁴ A. Sava, *op. cit.*, p. 176.

îndoială, dar fiindcă d-lui vistiernic au cerut vadé de șase luni, cu pricina că va găsi dovezi și că în daria dum-sale mai sînt două împărțăseli sub numele său, i s-au dat aceste vadé"¹.

Dizidența provocată de Roznovanu între boierii Divanului

Văzînd în ce atmosferă se desfășoară procesul, Roznovanu recurge în ultimul moment la o soluție menită să anuleze hotărîrea Divanului pe baza căreia domnul redacta în mod obișnuit hrisovul. El cîștigă

de partea sa cîțiva boieri, care la 22 februarie 1813 și 18 martie același an, redactează două anaforale² în care se ajunge la concluzii opuse celor din anaforaua de la 1 martie, însușită de domn. Prin aceste anaforale, Roznovanu urmărea, pe lîngă contestarea hotărîrii Divanului, și o amînare a confirmării vrîncenilor în stăpînirea pămînturilor lor.

În memoriul înaintat de postelnicul Negri consulului Pini se precizează că domnul Moldovei nu cunoaște alte anaforale referitoare la problema Vrancei, decît pe aceea din 1 martie, prin care Divanul recunoaște drepturile vrîncenilor și lasă la latitudinea domnului să refuze sau să acorde termenul de șase luni cerut de vistiier. Cît despre cele două anaforale despre care se face mențiune în jalba lui Roznovanu, ele nu sînt valabile, se spune în același memoriu, pentru că, după legile țării, asupra oricărei afaceri supuse judecării nu poate să existe decît o singură anafora alcătuită de președintele Divanului și de cei care sînt de părerea acestuia: boieri care fac opinie separată își rezervă dreptul de a enunța părerea lor, atunci cînd părțile compar înaintea domnului. Chiar atunci cînd sînt două anaforale, amîndouă trebuie prezentate domnului, care, după ce le-a confirmat conținutul, confirmă una, rupînd-o pe cealaltă³.

**Terminarea procesului.
Hrisovul
din decembrie 1814**

După apariția hrisovului de la 20 octombrie 1813, prin care „se dădea rămas Roznovanu“, mai acordîndu-se totuși un termen de două luni pentru a da

putința celorlalte două părți să prezinte dovezile, lucrurile rămîn în această situație oarecum neprecizată pînă la 28 aprilie 1814, cînd Șarlat Calimachi, domnul Moldovei, poruncește boierilor să se adune la mitropolie, „față fiind toți vechilii din procesul Vrancei, să cerceteze pricina și să-l înștiințeze prin anaforă“⁴.

În luna următoare a aceluiași an, la 6 mai, domnul Moldovei acordă un ultim termen de trei luni pentru a da putința reprezentantului casei Ipsilanti, care nu apăruse nici la ultima înfățișare, să se prezinte la

¹ C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 80.

² Prima anafora din 22 februarie 1813 este iscălită de C-tin Palade vornic, Gri-gore Ghica vornic și Dumitru Bogdan. Anaforaua din 18 martie este iscălită de C-tin Balș logofăt, C-tin Palade, M. Dimache, Alexandru Ioan Leon. (Arh. st. București, A. N. CCXLV/19 și 20).

Anaforaua din 1 martie pe care și-o însușește domnul, este iscălită de Veniamin, mitropolitul Moldovei, Iordache Canta vel logofăt, Dumitrache Sturza vel logofăt, Vasile Costache vornic, Vasile Roset vel vornic și Dumitrache Beldiman, vel ban. (A. Sava, *op. cit.*, p. 176, 177).

³ Arh. st. București, A.N. CCXLV/26.

⁴ C. Constantinescu-Mircești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 80

proces cu dovezile necesare. În hrisovul redactat cu acest prilej se recunoaște că „încă de la 20 oct. 1813 s-a dat sfârșit pricinii între d-lui vistiernic și între locuitorii Vrancei“, dar — se adaugă — „fiindcă la numita vadé vechilul domnului Ipsilante nu a venit să steie în cercetarea pricinii... s-au mai pus încă o vadé de trei luni de zile, între care vadé s-au făcut prin noi știut și cinstitului ghinărarului consulat rusesc, ca să deie de știre domnului Ipsilant ca negreșit să-și trimită vechil cu toate scrisorile“¹.

Care era de fapt semnificația acestor absențări ale lui Ipsilanti de la proces și nenumăratele intervenții prin care cerea amânarea pentru a produce noi dovezi? Era de fapt o tactică pe care și-o însușise în speranța că, pe alte căi, ar putea să modifice hotărârea Divanului și atitudinea domnului Moldovei în această problemă. Totuși, la 20 decembrie 1814, cu toate intervențiile ce se produc, domnul Moldovei, Șarlat Callimachi, dă câștig de cauză locuitorilor și le întărește stăpînirea pe întreg cuprinsul Vrancei². Pentru a se arăta atenția față de Constantin Ipsilanti, în același hrisov se menționează că, deși după obiceiul vechi al țării „peste trecere de trei vadéle, dacă nu să vor înțățișa acei chemați în judecată, se dă hotărîre și orice arătare ar mai face pe urmă vreo parte, ascultare nu i se mai dă“, se face totuși excepție pentru Ipsilanti, ca și de la această dată înainte, dacă va prezenta documente vrednice de credință, să-și poată căuta dreptatea pe drumul judecătii³.

În ceea ce privește atitudinea vrâncenilor din momentul cînd simt că balanța înclina în favoarea lor și pînă la hotărîrea definitivă, sînt cunoscute numeroase împotrîvirii, în toate satele Vrancei, Roznovanu însuși arătînd că, deși s-a acordat un termen de șase luni pentru prezentarea dovezilor, aproape în același timp, locuitorii vrînceni au fost puși în posesia pămîntului⁴. Desigur că Roznovanu exagerează pentru a scoate în evidență vinovăția domnului; din felul cum s-au desfășurat lucrurile reiese, însă, că domnul n-a hotărît formal acest lucru, dar locuitorii au anticipat, cum era firesc, hotărîrea definitivă.

Împotrîvirile vrîncenilor se fac simțite chiar după prima anafură a divanului din 1 martie 1813; în octombrie același an, stărostia Putnei anunță pe feciorii boierești din satele Vrancei că s-au rînduit căpitanul Alexandru Candra să cerceteze pricina dijmuirilor pe care nu vor să le dea vrîncenii. Se precizează, în aceeași dispoziție, că „atît acel împotrîvitoriu cît și nemesnicul din satul în care se va vide nesupunere, se va certa cu cumplită bătaie spre pildă și altora“⁵. În altă dispoziție a starostiei ținutului Putna se atrage atenția nemesnicului și locuitorilor satelor Vrancei să nu supere pe feciorii boierești, cerîndu-le bani, căci „zurbagii vor fi aduși și certați pe ulițele tîrgului cu cumplită bătaie“⁶.

¹ În 1807, Constantin Ipsilanti se stabilise cu familia la Kiev.

² A. Sava, *op. cit.*, p. 177.

³ *Ibidem*, p. 184.

⁴ Arh. st. București, A. N. CCXLV/26.

⁵ C. Constantinescu-Mîrcești, H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 76.

⁶ *Ibidem*, p. 77.

De fapt, vrâncenii nu s-au mai supus obligațiilor fixate de cotropitori din momentul apariției primei anaforale a divanului, decît cu totul sporadic, iar în 1814, cînd apare hrisovul lui Scarlat Callimachi care confirmă hotărîrea Divanului și repune formal pe vrânceni în drepturile lor, regiunea întregă intră în fierbere. Vestea se împrăstie ca fulgerul și un entuziasm frenetic cuprinde Vrancea de la un capăt la altul. Locuitorii dau foc cîrciumilor boierești, gonesc pe slujbașii cotropitorilor și caută să șteargă toate urmele lăsate de nefastul regim. Tradiția orală și unele documente ne mai pot da o idee despre recrudescența urii populare în această ultimă fază a stăpînirii boierești.

Intervențiile pentru dobîndirea Vrancei continuă și după terminarea procesului

Așa cum era de așteptat, intervențiile pentru repunerea vechilor cotropitori în stăpînirea satelor pierdute continuă și după terminarea procesului. Paralel cu intervențiile pe care le face Roznovanu în țară, se fac altele de către fiul lui Ipsilanti, Alexandru, viitorul conducător al Eteriei și ofițer superior care face parte din anturajul țarului.

În același timp se adîncește conflictul dintre Scarlat Callimachi, domnul Moldovei, și Roznovanu, după hotărîrea dată în problema Vrancei. Acesta din urmă ia atitudine împotriva domnului de cîte ori are prilejul. Astfel, în anul 1819, Callimachi cere să i se mărească indemnitatea cuvenită la suma de un milion de piaștri¹. Roznovanu se ridică cu toată tăria împotriva acestei pretenții exagerate, arătînd motivele pentru care cererea domnului trebuie respinsă². Încă din 1817, Roznovanu ținea în curent pe Strogonof despre diferendul cu domnul Moldovei, ivit din cauză că el (Roznovanu) nu a semnat un raport în care țara se considera datoare față de domn cu suma de 249 000 de piaștri³.

Scos din funcția de mare vistier și din cea de om de mare încredere al cercurilor diplomatice țariste, Roznovanu își îndreaptă toate nădejzile spre familia Ipsilanti, a cărei trecere față de cercurile imperiale rusești era cunoscută. În decembrie 1813, deci cu un an înainte de terminarea procesului, Constantin Ipsilanti scria lui Roznovanu că primește propunerea acestuia de a intra în stăpînirea moșiei Vrancei și că este gata să plece la Petrograd în vederea unor eventuale aranjamente⁴. Ce se întîmplase? Roznovanu, pierzînd de fapt procesul, trece drepturile sale perimate asupra lui Ipsilanti, în speranța că fostul domnitor, căruia Divanul îi mai acordase o prelungire a termenului de înfățișare la proces, va recupera pînă la urmă moșia pierdută.

După apariția hrisovului prin care vrâncenii sînt repuși în drepturile lor se cunoaște, în adevăr, o intensă activitate în problema Vrancei, desfășurată de cercurile interesate prin intermediul consului general Pini și al lui Strogonof, ministrul rus la Constantinopol. În urma intervențiilor lui Alexandru Ipsilanti, aceștia depun toate eforturile pentru a convinge

¹ Arh. st. București, A. N. CCLVII/18.

² *Ibidem*, nr. 19 și 21.

³ *Ibidem*, nr. 25.

⁴ *Ibidem*, nr. 21.

pe domnul Moldovei să găsească forma necesară pentru revizuirea hotărârii date în problema Vrancei.

În urma întrevederilor care au loc între consulul Pini și domnul Moldovei, acesta din urmă, pentru a justifica atitudinea sa față de cercurile diplomatice străine și sub pretextul unei discuții generale asupra caracterului proprietății în țară din vechime, convoacă, în ianuarie 1817, Obșteasca Adunare, care, prin anaforaua dată, reconfirmă hotărârea anterioară redactată de Divan și întărită de domn în problema Vrancei.

În această anaforă, Obșteasca Adunare trebuie să răspundă la cinci întrebări care includ complicata problemă a Vrancei sub toate aspectele ei. Prima întrebare și cea mai importantă pentru definirea caracterului proprietății în vechime este formulată în felul următor :

„Dacă tot cuprinsul Moldovei ar fi fost den vechime domnesc și dacă pământul Moldovei a fost nelocuit și ar fi urmat a să da către streini în parte etc. ?”¹.

Obșteasca Adunare, în răspunsul dat, arată că drepturile de proprietate ale răzeșilor nu derivă de la domnie și citează pentru exemplificare hrisoave de la primii domni ai Moldovei, din care rezultă că acești voievozi întăresc o „stăpînire străveche anterioară descălîcării”².

De fapt, se combătea încă o dată teza susținută de Roznovanu că tot pământul Moldovei a aparținut inițial domnilor și numai prin donațiile succesive făcute de aceștia s-a format proprietatea individuală. Celelalte patru întrebări³ se referă în mod direct la problema Vrancei, iar principiile formulate de Obșteasca Adunare în aceste răspunsuri fiind arătate cu alt prilej, asupra lor nu mai revenim.

Anaforaua Obșteștii Adunări, redactată cu scopul de a acoperi responsabilitatea domnului față de anumite cercuri, produce enervare în rândurile diplomaților care se angajaseră să intervină pe lângă domnul Moldovei în această problemă.

**Intervenția
consulului
Pini**

La 8 ianuarie 1817, consulul general Pini scrie lui Callimachi că a primit de la superiorii săi, „ordinul de a cere oficial domnului Moldovei restituirea, cu toate veniturile cuvenite, a pământului Vrancei de care familia prințului Ipsilanti a fost pe

nedrept deposedată”. Și pentru a fi și mai precis, consulul adaugă în aceeași scrisoare : „această cerere este expresia formală a voinței majestății sale împăratului întregii Rusii. Într-o afacere tratată confidențial mai mult de două luni și care prin prezenta notă ia un caracter solemn de cea mai mare importanță, nu pot fi admise mijloace evasive și dilatorii. Dem-

¹ A. Sava, *op. cit.*, p. 187.

² *Ibidem.*

³ Iată care este cuprinsul celorlalte întrebări : B. — De s-au căzut a să întoarcă moșia Vrancea în stăpînirea lăcuitorilor vrănceni, pentru că adevărata danie nu să află la dinșii și pentru că danie nu poate să fe fără ființa scrisorii... etc. C. — Dacă a tuturor sațelor Vrăncii cuprindere ar fi putut totodată a să face danie către vrănceni. D. — Că toată cealaltă parte a munților s-ar fi făcut după vreme danie, cum dar numai Vrancea au putut fi cu acest chip ? E. — Că domnul Vasile vv. la anii 7156 au făcut danie m-rii Sovejei niște munți anume Zboinele și Clăbuciul pină în Lepșa... etc. (A. Sava — *op. cit.*, I, p. 186).

nitatea voinței pe care am avut onoarea să v-o fac cunoscută cere de la A. V. și fără întârziere un răspuns pozitiv și satisfăcător“¹.

În afară de tonul categoric al notei, reținem și declarația că tratativele în problema Vrancei, cu domnitorul, au durat mai mult de două luni, confirmându-se în felul acesta faptul că marea anaforă din ianuarie 1817 a fost determinată de caracterul acestor discuții.

După primirea notei de la 8 ianuarie, domnul Moldovei însărcinează pe postelnicul Negri să răspundă consulului printr-un memoriu în care se face întregul istoric al problemei, arătându-se motivele pentru care Vrancea a fost restituită locuitorilor ei². În preambulul acestui memoriu sînt înfățișate principiile care au stat la baza hotărîrii date de Divan și confirmate de domn în problema Vrancei.

Dintru început, tonul însușit de autorul memoriului pare destul de categoric în explicațiile pe care le dă și în afirmațiile pe care le face. Se spune fășiș, în acest memoriu, că domnul Moldovei este invitat să restituie prințului Ipsilanti pămîntul Vrancei fără nici un examen formal al noilor probe produse din partea sa. Faptul acesta „ar pune pe domn deasupra legilor acestui principat, observate cu sîințenie și confirmate de mai multe tratate existente, după care o afacere decisă din punct de vedere juridic nu poate să fie reformată printr-o manieră arbitrară“³.

Pentru a se demonstra că hotărîrea luată în problema Vrancei a fost consecința unui fapt chibzuit asupra căruia nu se mai poate reveni, se arată în același memoriu că, înainte de primirea notei de la consulul Pini, domnul Moldovei a convocat Obșteasca Adunare, nevoind să decidă singur într-o chestiune care, referindu-se la dreptul de suveranitate al domnului, devine propria sa cauză, în care el ar fi fost și judecător și parte⁴.

De la început, postelnicul Negri caută să pună la adăpost răspunderea domnului, arătînd că, în problema Vrancei, el n-a făcut altceva decît să se supună judecății Divanului, care redactase și anaforaua din 1817; se menționează că această anaforă se trimite în copie consulului Pini, o dată cu propriile reflexii ale domnului referitoare la această problemă. La obiecțiile și acuzațiile formulate de foștii cotropitori se răspunde detaliat, folosindu-se o argumentare bogată, care reflectă grija de a prezenta problema în toată complexitatea ei și de a convinge cercurile străine de absurditatea pretențiilor celor interesați.

După expunerea care nu mai admite nici un echivoc în problema Vrancei, memoriul postelnicului Negri se termină prin declarația făcută în numele domnului Moldovei „că ar fi gata să examineze din nou juridicește această problemă, dacă reclamantul și curtea imperială a Rusiei găsește lucrul acesta necesar“⁵.

¹ Arh. st. București, A. N. CCLV/23.

² *Ibidem*, A.N. CCLV/26.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

**Problema Vrancei
sub domnia lui
Mihai Șuțu**

În anul 1819 urmează la domnia Moldovei ultimul domn fanariot, Mihail Șuțu. Sub noul domnitor, Roznovanu și coasociații săi se puseră din nou în mișcare, găsind conjunctura politică favorabilă pentru rezolvarea problemei care-i interesa. Roznovanu este atât de sigur de redobândirea Vrancei, încât, în corespondența pe care o are cu Strogonof, pune acestuia problema restanțelor datorate de vrânceni, care, după socoteala vistierului, se ridicau la suma de 120 000 de piaștri ¹.

Bineînțeles că și în această împrejurare, Roznovanu caută să-și etaleze spiritul de generozitate, recunoscând că țăraniile din Vrancea sînt în întregime ruinați prin sumele considerabile pe care au trebuit să le plătească în timpul procesului și că starea actuală a afacerii lasă de dorit unele concesii din partea proprietarilor ².

La 15 iunie 1820, Strogonof, care reprezenta și interesele familiei Ipsilanti la Constantinopol, îi scrie lui Roznovanu că „niciodată, de cînd litigiul în chestia Vrancei este în dezbateră, nu s-au oferit circumstanțe mai favorabile decît cele care se prezintă acum” ³.

Problema care se afla în dezbateră după venirea lui Șuțu la domnia Moldovei era aceea de a se ști ce metode trebuiau folosite pentru anularea hrisovului dat de Scarlat Callimachi. Așa cum reiese din înseși notele aflate în hîrțiile lui Roznovanu, problema Vrancei prezenta și acum multe dificultăți și puncte de vedere diferite; se recunoaște că sînt titluri de o parte și de alta. Unul din aceste titluri mai vechi (hrisovul de la Grigore Ghica voievod) nu oferă — după Roznovanu — întreaga autenticitate necesară; altul, acel al familiei Ipsilanti, satisface numai o formalitate cerută de legile țării, însă el este emanația unui act arbitrar și clandestin prin efectul său, pentru că el nu desemnează pe adevăratul proprietar ⁴.

Roznovanu și ceilalți își dau seama de poziția vulnerabilă pe care o au în această problemă și pentru acest motiv nu insistă în repunerea pe rol a procesului, care ar fi putut să ducă la același rezultat negativ. Marele vistier caută să rezolve problema tot pe calea intervențiilor diplomatice și în acest scop folosește trecerea familiei Ipsilanti pe lângă Pini și Strogonof, care, în adevăr, depun toate străduințele pentru a convinge pe Mihail Șuțu, domnul Moldovei, să revină asupra hotărîrii date de predecesorul său în problema Vrancei.

La 29 mai 1820, Roznovanu putea să scrie lui Strogonof, la Constantinopol, că „zelul binevoitor al consulului general Pini, care se adaugă la dispozițiile echitabile ale domnului Moldovei, promiște în puțin timp o soluție favorabilă în problema Vrancei” ⁵. În aceeași scrisoare, Roznovanu

¹ Arch. st. București, A. N. CCXLV/33.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem*, doc. 35.

⁵ *Ibidem*, doc. nr. 29.

nu uită să-i reamintească lui Strogonof de sumele pe care fostul domnitor le-a iertat locuitorilor o dată cu trecerea pământului în stăpînirea lor: „După ce proprietatea va fi redată legitimilor proprietari, arată marele vistier, este echitabil, de asemeni, ca sumele care au fost inițial plătite să fie de asemeni restituite“¹.

Între timp, domnul Moldovei, temîndu-se de consecințele neplăcute pentru el în cazul aprobării unei revizuii juridice a procesului, recomandă celor interesați tratative directe cu locuitorii din Vrancea. Strogonof este informat de bunăvoința manifestată de domn și totodată și de „însuccesul tentativelor conciliatorii întreprinse în ultimul timp pe lângă locuitorii din Vrancea de către un «prelat» ale cărui intenții sincere sînt subliniate în scrisoare“².

Ministrul rus la Constantinopol, dîndu-și seama de dificultățile pe care le întîmpină tratativele cu locuitorii, se gîndește la o altă soluție; el sugerează „ideea de a se propune domnului Moldovei, prin consulul Pini, ca el (Strogonof) să fie însărcinat să ceară Porții un firman *ad hoc* pentru revizuirea procesului, procedeu care ar pune la adăpost responsabilitatea domnului și i-ar ușura poate mult terminarea unei afaceri de atîta timp rămasă în suspensie“³.

În timp ce Mihail Șuțu primește cu satisfacție propunerea lui Strogonof, Roznovanu, mai prudent, prevăzînd că revizuirea procesului n-ar schimba situația existentă deoarece Divanul ar fi constituit din aceiași boieri, scrie lui Strogonof că singura soluție ar fi aceea a unui firman de *restituire* a Vrancei, care să fie cerut în numele curții protectoare a Rusiei.

Om practic, marele vistier voia să simplifice formalitățile atît de complicate pe care le-ar fi cerut reeditarea unui proces în condițiile cunoscute; el voia o dispoziție venită de oriunde, numai să-l repună fără eforturi în drepturile pe care le avusese înainte de proces.

La 6 octombrie 1820, Strogonof, dîndu-și seama de absurditatea unei astfel de proceduri, îi răspunde lui Roznovanu: „Cît privește firmanul de restituire fără alt examen, acest act de autoritate, oricît de preceptoriu ar părea în această împrejurare și poate chiar just prin el însuși, ar jicni prea mult formele judiciare și privilegiile țării pentru a fi propus Porții în numele Curții Protectoare“⁴.

Desfășurarea evenimentelor ulterioare, căderea din nou în dizgrație a lui Roznovanu, dispariția de pe scena politică a foștilor domni interesați, fac să slăbească acțiunea pentru redobîndirea pământului pierdut. Totuși,

¹ Arh. st. București, A.N. CCXLV/29.

² *Ibidem*, doc. 31. N-am putut afla din actele cercetate numele prelatului care a încercat să-i convingă pe vrînceni să renunțe de bună voie la libertatea lor. Ar putea să fie chiar mitropolitul Veniamin, care mai face un serviciu lui Roznovanu în timpul procesului, atunci cînd convinge pe preotul Ion, trimis de vrînceni să deschidă procesul la Iași, să renunțe la această acțiune și să declare totodată că Vrancea este pămînt domnesc.

³ *Ibidem*, CCXLV/31, 2 sept. 1820.

⁴ *Ibidem*, doc. 32, 6/X 1820.

o clipă, umbrele primejdiei se mai ridică amenințătoare pentru pașnicii locuitori ai Vrancei. În 1821, Alexandru Ipsilanti trece în Moldova cu aureola unui om care se bucură de sprijinul unei mari puteri și începe organizarea oștirii chiar pe teritoriul țării noastre. Atenția ce o arată față de Vrancea trimițând vornicului din acest ocol „ordin de ocrotire“, așa cum nu mai procedase cu alte ocoale, ne face să întvedem adevăratele lui intenții.

Dar în curînd îndrăzneala cu care acționase în numele unei mari puteri este sancționată prin ștergerea sa din controalele armatei rusești și o dată cu această pedeapsă se produce vertiginoasa și iremediabila sa prăbușire.

Dacă familia Ipsilanti, compromisă după mișcarea de la 1821, dispăre definitiv de pe arena politică și nu mai poate oferi după această dată nici un pericol pentru vrînceni, în schimb familia Roznovanu începe iarăși să joace un rol de frunte în conducerea Moldovei. În decembrie 1820, Neculai Roznovanu, fiul lui Iordache, este numit în postul de mare vistier al țării¹, iar după doi ani, tatăl acestuia aspiră la treapta cea mai înaltă în ierarhia Moldovei.

Un „înscriș“ din anul 1823 arată că Neculai Rosetti Roznovanu își ia obligația să plătească lui Gh. Picard din Odesa suma de 5 000 de ducaci olandezi în cazul cînd tatăl său Iordache va fi ales domn al Moldovei². Din fericire pentru vrînceni, tronul Moldovei n-a putut fi cumpărat de fostul mare vistier al Moldovei, iar după cîțva timp de la această nereușită încercare el cade din nou în dizgrație, trebuind să părăsească țara pentru cîțiva ani³.

Sfîrșitul marelui proces nu aduce însă liniștea dorită în sînul comunității vrîncene. Regiunea întreagă intră într-o serie de convulsii caracteristice fazelor care urmează marilor zguduiri. Sfatul Mare al Vrancei se întrunește la Vidra pentru a hotărî o nouă împărțire a munților, ținîndu-se seama de sacrificiile materiale făcute de fiecare sat în timpul marelui proces. Operația împărțirii munților, efectuată în anul 1817, trebuie reluată în 1818, cînd unele sate nemulțumite contestă împărțirea făcută și revendică drepturile la folosirea munților potrivit nevoilor reale și nu în raport cu contribuția lor la cheltuieli⁴.

În 1833, obștea vrînceană se găsește din nou în fața unei situații dificile. Căminarul Gheorghe Lipan, prin cîștigarea procesului, intră în stăpînirea moșiilor de baștină din cuprinsul Vrancei, făcînd o mare breșă în proprietatea devălmașă⁵. Întreaga obște a locuitorilor se agită din nou

¹ Arh. st. București, A. N. CCLI:1/85.

² *Ibidem*, A. N. CCLX/5.

³ *Ibidem*, A. N. CCLVI/12, anul 1829.

⁴ H. H. Stahl — *Contribuția la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., 1959, p. 158.

⁵ A. Sava, *op. cit.*, vol. II, p. XV.

și în cele din urmă cumpără pentru suma enormă de 75 000 lei proprietatea lipănească.

Marca Obște a Vrancei face mereu față dificultăților care se ivesc, iar mecanismul ei funcționează normal, atât în timpul procesului Roznovanu, cât și mai târziu, când trebuie rezolvate numeroase conflicte ivite în sânul aceleiași comunități.

La 1840 se face o nouă împărțire a munților, determinată de lupta pe care satele Vrancei o duc împotriva acțiunilor de acapănare ale câtorva vrânceni care căutau să-și stabilească drepturi inegale în cuprinsul averii devălmașe¹. În adevăr, chiar preotul Șerban, unul dintre localnicii care avusese merite incontestabile în câștigarea marelui proces al Vrancei, pretinde pentru serviciile făcute câteva părți din munți și termină el însuși prin procese împotriva vrâncenilor, dezvăluind astfel intențiile lui acaparatoare. Vrâncenii realizaseră pînă acum o solidaritate exemplară față de dușmanii dinafară, însă acum chiar unii dintre membrii obștii se ridicau împotriva intereselor ei și faptul acesta nu putea rămîne fără grave urmări.

Fiul preotului Șerban, polcovnicul Ioniță, este propus de vrânceni să fie deputat în divanul *ad hoc*, obștea îndatorîndu-se să-i plătească 30 galbeni pe lună și să-i mai dea și un om de ajutor cu leafă și cheltuială din partea Vrancei², dar polcovnicul, drept mulțumire pentru ajutorul dat de vrânceni, inițiază o serie de acțiuni abuzive prin care își mărește domeniul personal din această regiune. Locuitorii din satul Năruja sînt nevoiți, în anul 1865, să facă plîngere împotriva acestui cotropitor localnic, arătînd că „domnul colonel Ioniță Șerban ce are pantea de pămînt în satul ședenii noastre, prin puterea materială și sprijin ce are de la boieri, fiind însuși acum boier, ne-a rupt menționata sumă de fâlci... și încă prin amenințări și necuviințe, vrea să ne gonească de pe moșia noastră”³.

Acesta este începutul unor acțiuni pornite chiar din sânul comunității împotriva cărora obștea Vrancei nu mai are nicio putere. Pe măsură ce capitalismul se dezvoltă, anumite contradicții ies și mai mult în evidență, iar întreaga regiune prezintă un ansamblu de contraste care îi distrug echilibrul. Există disproporție și opoziție între forma seculară de organizare socială și legiuirile moderne, care prin prevederile lor au legitimat jaful organizat în această regiune. Dreptul de protimisic o dată abrogat în legislația burgheză, tendințele individualiste se accentuează în dauna vechiului spirit de solidaritate al obștii⁴.

Privilegiul pe care îl avea vrînceanul de a tăia lemne din pădure după nevoile și puterile lui pune celor interesați una dintre cele mai complicate probleme juridice: poate vrînceanul să-și vîndă acest drept folosit fără abateri de-a lungul vremurilor, în cadrul și spiritul tradițional al devălmașiei absolute? Potrivit Codului civil burghez, orice fel de „drept”

¹ H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 171.

² *Ibidem*.

³ Arh. st. București, Ministerul de Interne, 450/1865.

⁴ A. Sava, *op. cit.*, vol. II, p. XXXVI.

se poate vinde, deci și dreptul nelimitat pe care îl are vrinceanul asupra pădurii. Paradoxul îl constituie faptul că, o dată „dreptul” cumpărat, societatea anonimă lasă la o parte Codul civil și se prevalează de obiceiul pământului, care îi dădea dreptul să taie oricât, după nevoile și puterile ei!¹

Situațiile acestea au fost folosite de oamenii politici de atunci pentru a deschide porțile societăților străine, care, pe prețuri derizorii, au cumpărat muntii și au întreprins cea mai sălbatică distrugere a pădurilor pe care o cunoaște istoria țării noastre. De pe urma acestor societăți, Vrancea a rămas sărăcită și pustie, înlesnind și mai mult pătrunderea capitalismului, care grăbește dezagregarea formelor arhaice.

---

¹ H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 207.